

Les écrits du for privé. Objets matériels, objets édités. Actes du colloque de Limoges 17 et 18 novembre 2005 [Privačioji raštija. Rankraščiai ir publikacijos. 2005 m. lapkričio 17–18 d. Limože vykusios konferencijos darbai], sous la direction de Michel Cassan, Jean-Pierre Bardet, François-Joseph Ruggiu. Limoges: Pulim, 2007, 347 p., ISBN 978-2-84287-443-8.

JOLITA SARCEVIČIENĖ

2005 m. lapkričio 17–18 d. Limože vykusioje konferencijoje pagrindinis pranešėjų dėmesys buvo sutelktas į iššūkius, patiriamus dirbant su įvairiais egodokumentikos šaltiniais. Aptariamo straipsnių rinkinio, parengto pagal minėtos konferencijos pranešimus, sudarytojai *Pratarmėje* pastebi, kad dirbant su tokiais tekstais būtina įsigilinti į jų atsiradimo aplinkybes, o analizė turi būti atliekama mažiausia trimis lygmenimis, ir informacija apie autorių, jo šeimą bei socialinę aplinką yra viso labo pirmasis lygmuo, nors paprastai akivaizdžiausias ir dažniausia pasitaikantis. Antrasis lygmuo – suvokimas, kokiais keliais tekstas mus pasiekė. Trečiasis lygmuo – tekstų kontekstualumas: dėmesys sąsajoms tarp skaitomo teksto ir jo formos, „objekto“, kurį skaitytojas laiko rankose. Užrašų „objekto“ tipas, forma ir dydis, „apipavidalinimas“ ar „įrėminimas“ susiję su jų ekspresyvumu. Remiantis šiomis mintimis rinkinyje ir sugrupuoti bei pateikiami straipsniai, atskleidžiantys kiekvienos aukščiau aptartos problemos savitumą.

Straipsnių rinkinys pradedamas projekcija į praeitį, į egodokumentų (tada dar nevadintų šiuo terminu) leidybos ištakas. Skyriuje *Leidėjų statymai ir rizika (XIX–XX a.)* – Christine Nougaret straipsnyje *Privačioji raštija Prancūzijos archyvuose: lėtas (pri)jaukinimas* atskleidžia nacionalinių Prancūzijos archyvų ir privačių archyvų bendradarbiavimo plėtrą. Autorius primena, kad iki pat Antrojo pasaulinio karo viešieji archyvai visiškai ignoravo privačiuose giminių ar asmenų archyvuose sukauptą

medžiagą. Ir tik po 1949 m. Prancūzijos archyvų valdybos vadovo Charleso Braibanto iniciatyva privačiuose archyvuose buvo pradėtos savanorių paieškos bei minėtoje archyvų valdyboje įkurtas Privačių archyvų skyrius. Jeanas Tricard'as straipsnyje *Louisas Guibert'as – Limožo namų užrašų knygų atradėjas ir leidėjas: įsipareigojimas ir pasirinkimas* pristato vieno asmens pastangomis 1882–1904 m. išleistas 68 namų užrašų knygas, kurios apima 1443–1791 m. laikotarpį. Straipsnyje dėmesio skirta ir L. Guibert'o pagalbininkams, publikuotų dokumentų savininkams ir leidėjo santykiams su visais šiais asmenimis, galiausia – paties L. Guibert'o santykiui su publikuojamais šaltiniais, jo įnašui į kodikologijos mokslą. Su XIX a. egodokumentų leidėjų aplinka toliau supažindina Robertas Chanaud'as ir Samuelis Gibiat'as straipsnyje *Limožo namų užrašų knygų leidimas: išsilavinę asmenys ir intelektualinė aplinka (XIX a. pabaiga – XX a. pradžia)*. Jų dėmesio centre – eklektiška istoriko, archyvisto, visuomenės veikėjo ir spiritizmo propaguotojo Alfredo Leroux'o asmenybė bei įvairios Limožo regiono mokslininkus (archeologus, istorikus, gamtos mokslų žinovus ir pan.) būrusios draugijos ir pastarųjų įtaka rengiant publikacijas.

Egodokumentams publikuoti skirta ir antra straipsnių serija. Autoriai pastebi, jog XIX a. pabaigos – XX a. pirmosios pusės publikacijose išsaugota daugybė šaltinių, kurių originalai dėl įvairių priežasčių nepasiekė mūsų dienų. Vis dėlto dauguma iš jų smarkiai kupiūruoti, todėl buvo prarasta originali šaltinių forma ir struktūra, šiandien galėjusi atskleisti egodokumentų atsiradimo aplinkybes. Dominique Marginat'as savo straipsnyje *Nelįmanoma Olivier de Serres'o namų užrašų publikacija XIX a.* klausia, kodėl žymaus agronomo, gyvenusio 1539–1619 m., užrašai – nuosekli kasdienio agronomo darbo, šeimos gyvenimo sąskaitų fiksacija ir pan. – XIX a. nesulaukė deramo dėmesio ir išspausdintos buvo tik kelios jų ištraukos. Autoriaus nuomone, to meto tyrinėtojai nebuvo pajėgūs įžvelgti šių užrašų vertės ir juose slypinčio skaičiais užkoduoto gana kukliai gyvenusios šeimos kasdienio gyvenimo paveikslą. Michaėlis Piat'as straipsnyje *Nelaimingieji Michelio Le Riche'o užrašai* kalba apie sunkų advokato 1556–1587 m. rašytų užrašų likimą iki pat XIX a. Užrašų originalo šiandien jau nėra, o išlikę XVIII–XIX a. nuorašai neretai nesutampa, prieštarauja vienas kitam. Teksto autoriaus nuomone, tai suteikia galimybę atskleisti egodokumentų

nuorašų atsiradimo aplinkybes, metodus, jų rašymo eigą, būdingą ne tik šiam dokumentui, bet ir visai privačiajai aptariamojo laikotarpio raštijai, atskleidžia leidėjų interesus bei nuostatas, išryškina platesnį horizontą: to meto intelektualų istorinės sąmonės ir pasaulėžiūros kontūrus. Trys autoriai – prekybininkas Antoine'as Denesde'as, jo sūnus Antoine'as II ir pastarojo žmona Marie Barré – 1628–1687 m. vienas po kito vedė užrašus, kurių struktūrą, tematiką, kompoziciją, titulaturą ir XIX a. leidybos peripetijas straipsnyje *Išmani apgaulė: Antoine'o Denesde'o „Užrašų“ kompozicija ir rekompozicija* pristatė Antoine'as Coutellé'is. Autorius pasakoja intriguojančią XIX a. leidėjų teksto dekonstrukcijos istoriją ir retoriškai klausia, kaip šeimos gyvenimo kronika virto Puatjė istorijos šaltiniu.

Tyrinėtojai pastebi, jog įvairiai vadintos „knygos“, pačių amžininkų dažniausia sietos su verslu ir ūkiniais prekybininkų, amatininkų, verslininkų reikalais, mums atveria kur kas platesnę kasdienio gyvenimo panoramą: ne tik šias knygas rašiusių autorių socialinių ryšių tinklą, ne tik tėvų ir vaikų ar kreditorių ir skolininkų santykius, bet ir gilesnę autoriaus pasaulio refleksiją, jo mėginimą kasdieniais įrašais „suvaldyti chaosą ir [likimo] užgaidas, sulaikyti prabėgančias dienas ir imituoti tvarką bei sveiką protą“. Skyriuje *Apie Tekstus ir paratekstus* apie tai kalba Jacqueline Ursch straipsnyje *Sąskaitų knygos, namų knygos, gyvenimo knygos*. Ji analizuoja keliasdešimt dokumentų iš Aukštutinio Provanso regiono, parašytų XV–XX a., bet susitelkia tik į tris pagrindinius aspektus: fizinį šaltinių pavidalą (įrišimą, formą, apimtį, popieriaus rūšis, įrašų išdėstymą, piešinius); autorius (aptaria užrašų specifiką, išskiria keletą būdingų tipų, atkreipia dėmesį į redagavimą); užrašų funkcijas (išskiria kelias pagrindines grupes: nuosavybės valdymo registravimą; pajamų, išlaidų ir palūkanų žurnalus; kasdienes namų ūkio reikalus; tarnų, samdinių, padienių darbininkų samdos registrus; šeimos gyvenimo kronikas). François'as Josephas Ruggiu, Michelis Figeac'as, Laetitia Sfiligoi, Hanna Soualherine išanalizavo net 60 XVI–XIX a. laikotarpio tekstų, saugomų Dordognės ir Žirondos departamentų archyvuose. Straipsnyje *Naudotas daiktas? Pastabos, ženkliai, įrašai pietryčių Prancūzijos privačiojoje raštijoje Naujaisiais laikais* jie bando rasti sąsajų tarp fizinio egodokumentų pavidalo ir jų turinio. Keliami hipotezė dėl tam tikro egodokumentų sakralumo palikuonims ir

klausinama, kaip šie dokumentai, kuriuos paprastai paveldėdavo vyriausias sūnus, buvo saugomi. Ar jie buvo prieinami kiekvienam, ar priešingai – laikomi atokiai ne tik nuo galimų skaitytojų, t. y. kitų namų gyventojų, bet ir nuo kitų šeimos popierių bei dokumentų? Straipsnio autoriai atkreipia dėmesį, kad XIX a. leidėjai dokumentų parašėse rastus piešinukus, įrašus, pastabas ignoravo kaip neturinčius vertės, tačiau šiandien jie svarbūs žvelgiant į bendrą viso dokumento kontekstą. Sylvie Mouysset straipsnyje *Galvoti / tvarkyti: aistra sąrašams keliose naujųjų laikų pietų Prancūzijos namų knygos* šaltiniuose rastus sąrašus (gimimo, pirkinių, ligų) ir jų atsiradimo priežastis analizavo remdamasi teiginiu, kad bet kokia klasifikacija yra utopija, tvarkos ir proto simuliakras, bergždžias bandymas sutvarkyti tik sau priklausančią erdvę.

Raštas, atmintis, šeima – taip pavadinta ketvirtoji straipsnių grupė. Claire Dolan, pasinaudojusi 1640–1655 m. pomirtiniais inventoriais, aiškino, kokią vietą šiuose šaltiniuose (ypač dokumentų sąrašuose) užėmė namų knygos (orig. pranc. *l'écriture domestique*). Apie tai rašoma straipsnyje *Įrištos knygos ir namų knygos Ancien Régime laikų pietų Prancūzijos pomirtiniuose inventoriuose*. Tyrimai parodė, kad tokios knygos minimos 20–33 proc. inventorių, jų turėjo ir kilmingieji, ir advokatai, ir prekybininkai, ir gydytojai. Didžioji dauguma šių knygų savininkų – vyrai, vis dėlto būta ir keletas moterų (8 iš 107 paminėtųjų). Autorė akcentuoja, kad didžioji dauguma tokių knygų buvo rašoma tiesiog norint palengvinti tvarkymąsi su turimu turtu iš pradžių sau, o paskui ir paveldėtojams. Todėl nereikėtų jose ieškoti noro įamžinti šeimos ar giminės istoriją – tai veikiau bandymas rasti savo gyvenimo balansą, kuris neišvengiamai įgaudavo pasakojimo formą, artimą išpažinčiai. Kaimo kunigo visą gyvenimą rašytus užrašus¹ straipsnyje *Amžinam atminimui: Limožo diecezijos kunigo Pierre'o Vacherie 1595–1652 m. užrašai* pristatė Jacqueline Hoareau. Autorė nesistengia daryti platesnių apibendrinimų, o tiesiog gana išsamiai aptaria knygos (kurią sudaro kelių puslapių autobiografija ir trijų tipų įrašai: sure-

1 Didžioji (jei ne absoliuti) dauguma autorių, kurių palikimą šiame straipsnių rinkinyje nagrinėja prancūzų mokslininkai, buvo pasauliečiai, susiję su miesto arba dvaro kultūra, intelektualine aplinka, užėmė aukštesnius ar žemesnius postus, buvo vieno ar kito regiono elitas materialine prasme. P. Vacherie, remiantis visais trimis kriterijais – luomo, gyvenamos vietos ir finansinės padėties, – yra išimtis.

gistruotos sąskaitos, šeimos ir asmeninio gyvenimo įvykių aprašai bei įrašai, susiję su religija ir dvasininkais) turinį. Skirtingai nei aukščiau minėta C. Dolan, J. Hoareau mano, kad autorius užrašus vedė ne dėl palikuonių, o siekdamas užfiksuoti sau svarbius įvykius, sukurti savotišką savo gyvenimo „atmintinę“. Didieris Potonas, išanalizavęs reformatų pastoriaus, Lozanos akademijos profesoriaus Elie Marlaťo namų užrašus, pastebėjo, kad jų turinys visiškai neatspindi socialinės šio asmens padėties: 79 proc. įrašų skirti namų ar asmeniniams reikalams ir tik 21 proc. iš jų yra susiję su jo užimamomis dvasininko pareigomis (straipsnis *Ministras ar iškilus asmuo? Elie Merlaťas ir jo namų knyga (1658–1679)*). Autoriaus nuomone, užrašuose E. Merlaťas išreiškė savo gyvenimo filosofiją, neatsiejamą nuo religinių protestanto įsitikinimų: garbingai tvarkyti savo namų ūkį, atsidėti iš aukščiau suteiktam *pater familias* pašaukimui. Nicolas Lyono-Caeno straipsnyje *Beprasmė šeima? Sunkiai rašyti Homassel šeimos atsiminimai* (apie 1660–1760 m.) analizuoja labai nedidelės apimties (24 rankraščio puslapių) tekstą, kuris, autoriaus nuomone, sunkiai įspaudžiamas į bet kokios klasifikacijos rėmus. Atsiminimai pradėti rašyti apie 1730 m. 75-erių metų senolio, kuris nuotaikingai prisimena savo jaunystę, tačiau netrukus jie virsta atkakliomis pastangomis užfiksuoti autoriui svarbią asmeninę patirtį, esmines etines nuostatas, o vis dažniau tekste pasirodantis „aš“ atskleidžia desperatišką autoriaus norą savo nuostatas perduoti palikuonims.

Skirtingos socialinės padėties, skirtingų profesijų autorių asmeninių užrašų ypatumai nagrinėjami skyriuje *Privačioji raštija ir profesijos* publikuojamuose straipsniuose. Garsaus prancūzų dailininko 1681–1743 m. tapytų darbų sąrašo naujo leidimo aplinkybes aptarė Ariane James-Sarazin straipsnyje *Portretisto Hyacintho Rigaud'o (1659–1743) sąskaitų knygos: naujas leidimas*. Naujoji publikacija sujungė dailininko rašytą originalą (kuriame atsispindi tiek įvykdyti užsakymai, tiek dailininko darbo detalės), 1919 m. Josepho Romano parengtą išsamią publikaciją (identifikuoti portretų modeliai, remiantis jais gimusios graviūros, kūrinių saugojimo vietos) ir A. Jameso-Sarazino papildymus bei ištaisytas pirmtako klaidas. Kito garsaus prancūzų peizažisto, marinisto dirbtuvės portretą apibūdino Charlotte Guichard. Jos straipsnio *Claude-Joseph Vernet'o kasdieniai užra-*

šiai: XVIII a. dailininko užsakymai ir socialinė erdvė centre – 1735–1789 m. dailininko rašyti išsamūs užrašai (sulaukę leidimo ir 1864 m., deja, smarkiai kupiūruoti), kuriuose susipina gautų užsakymų aprašymai, platūs socialiniai ryšiai, šeimyninio gyvenimo scenos bei kasdienės sąskaitos. Juos autorė nagrinėja siekdama atskleisti socialinių ryšių įtaką dailininko gautų užsakymų kiekiui. Didelį dėmesį autorė kreipia į sąsajas tarp kintančios užrašų kalbos ir C. J. Vernet'o gyvenimo pabaigoje į kūrybą įsismelkusio sąstingio. Užrašai atskleidžia menininko darbo kasdienybę, meno rinkos dėsnius bei subtilų tapybos praktikos ir menininko socialinės tapatybės ryšį. Corinne Marache straipsnyje *XIX a. pabaigos Périgoro profesinių kaimo gydytojo užrašų įvairialypiškumas* pristato šaltinyje išryškėjusias skirtingas Frédéric'o Gaillardono (1848–1908) aplinkos „erdves“: privatų gyvenimą, gydytojo kasdienybės detales, medicinos rinką XIX–XX a. sandūroje bei platesnę mediko ir paciento santykių ir medicinos praktikos panoramą.

Paskutiniame rinkinio skyriuje kiek netikėtu pavadinimu *Kintanti privačioji raštija* savo įžvalgas pateikia keturi autoriai. Xavieras Le Personas straipsnyje *Pasakojimai sau pačiam apie saviškius: Šartro dvasininko Sébastien'o Le Pelletier'o rankraščio (1579–1592) gimimas ir kismas* pasakoja sudėtingu Prancūzijai metu (vykstant katalikų ir protestantų vidaus kovoms, valdovo Henriko IV-ojo ir Šventosios lygos kovoms ir pan.) rašyto šaltinio istoriją. Atidus Šventosios Lygos metraštininkas, užrašuose aistringai diskutavęs su valdovo pamokslininkais, po 1592 m. netenka energingumo ir susikoncentruoja į asmeniškai jam svarbius dalykus, imasi ankstesnio teksto redakcijos, kuri atskleidžia autoriaus pasaulėžiūros permainas. Pradėjęs nuo gimtojo miesto istorijos, Le Pelletier'as vis labiau gręžiasi į asmeninius potyrius ir fiksuoja savo atminčiai svarbius momentus. Paulo D'Hollander'io straipsnio *Abato Hyppolite Delor'o užrašų knygutės (1837–1885): tarp „įspūdžių“, „pastabų“ ir „atsiminimų“ centre* – seminarijoje dirbusio retorikos mokytojo, įvairių publikuotų kūrinių (poemų, laidotuvių pamokslų, kantatų ir pan.) autoriaus, kuris paliko 15 užrašų knygelėlių (3200 puslapių), užrašai. Straipsnyje analizuojama fizinė knygelėlių būklė, jų rašymo būdas, turinys ir naudojimas. Dvasinis gyvenimas, pavieniai įvykiai šalyje, savianalizė, privatus gyvenimas, vietos įvykiai

aprašomi nereguliariai, darant kelerių metų pertraukas tarp atskirų knygelių... Kodėl ir kam rašė autorius? Šis klausimas lieka neatsakytas.

Paskutiniuose rinkinio straipsniuose nagrinėjamas autoriaus santykis su tekstu, kuris tampa aktualus ryškėjančio individualumo epochoje. Daug šimtmečių naudoti praktinėms reikmėms, XVIII a. viduryje įvairių formų asmeniniai užrašai tapo daugiau negu popieriuje užfiksuoti įvykiai ar žodžiai. Tai atskleidžia Philippe'o Lejeune'o straipsnis „Mano dienoraštis!“, kuriame akcentuojamas XVIII a. pabaigoje atsiradęs tiesioginis kreipimasis į tekstą. Marilyn Himmesoėte sprendė ribos tarp teksto ir objekto problemą (straipsnis *Juvenilia. XIX a. paauglių raštijos patirtys*). Autorė pastebi, kad jaunuolių užrašuose atsispindi ne tik jų kasdienybė, bet ir gimstanti savita pasaulėžiūra, savivokos poreikis, asmeninės laisvės apibrėžimas. Galbūt todėl, autorės nuomone, publikuoti ir patekę į viešumą tokie tekstai tarsi praranda dalį savasties.

Pabaigos žodį skaitytojams tarė Nicole Lemaître straipsnyje *Kasdienių užrašų leidyba šiandien* ir Michaelis Cassanas publikacijoje *Paprastas popierius kasdieniams užrašams?* Esė formos tekstuose papildydami vienas kitą autoriai ne tik apžvelgė egodokumentų leidybos, interpretacijos bei tyrimų ištakas Prancūzijoje nuo XIX a. pabaigos, bet ir mėgino apibrėžti gaires šiandienos tyrėjams, dirbantiems su įvairiaisiais asmeninio pobūdžio užrašais: nuolat akcentuojama mokslininko atsakomybė itin atidžiai rinktis formą ir būdą, kuriuo kelių amžių senumo tekstai pasieks šiandienos skaitytoją.

Apibendrinant rinkinyje publikuojamus straipsnius galima teigti, kad jie nepateikia universalių atsakymų į egodokumentikos skelbėjams kylančius klausimus. Tačiau kiekvieno šaltinio savitumas, autorių pasirinkti pasakojimo būdai ar šaltinio kontekstas atkreipia dėmesį, suteikia įvairių galimybių ir individualią prieigą.